

2. Киричук В.О. Система роботи класного керівника з учнівським колективом на засадах психолого-педагогічного проектування особистісного розвитку: псих.-пед. діагностика, аналіз, моделювання, програмування / В.О. Киричук, Л.М. Романова. – Харків: Веста: Ранок, 2002. – 128 с.
3. Коберник О.М. Теорія і методика психолого-педагогічного проектування виховного процесу в школі: Навч.-метод. посіб. /О.М. Коберник – К.: Наук. світ, 2001. – 182 с.
4. Платонов К.К. Структура и развитие личности /Платонов К.К.; отв.ред. А.Д. Глоточкин. – М.: Наука, 1986. – 257 с.
5. Сидоренко В.К. У світі сучасних професій /В.К. Сидоренко // Трудова підготовка в закладах освіти. – №1. – 1997. – С. 41–44.
6. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник /О.С.Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексюк. – К.: КНЕУ, – 2003. – 316 с.
7. Янцур М.С. Основи професіографії: Практикум /М.С. Янцур. – К.: МЛУ ДЦЗ, МОУ РДГП, 1996. – 223 с.

The article reveals the essence of psycho-pedagogical design capacity development of professional self-improvement of senior pupils in educational work of the class supervisor. Implementation of such methods of vocational guidance in the conditions of profile training provides continuous self identity in the process of professional self-determination.

Key words: potential for professional self starring, psychological and vocational and educational planning activities.

Отримано: 15.12.2009

УДК 159.943.75:37

Л.М. Чеканська

Урахування адаптаційних можливостей ліворуких дітей у процесі навчання

У статті розглядається проблема адаптації та адаптаційних можливостей ліворуких школярів у навчальному процесі. Обґрунтовуються результати емпіричного дослідження щодо розвитку адаптаційних можливостей ліворуких дітей в процесі навчання.

Ключові слова: адаптація, адаптаційні можливості, індивідуальні особливості, психологічні особливості, функціональна асиметрія півкуль, мануальна асиметрія, психологічний супровід.

В статье рассматривается проблема адаптации и адаптационных возможностей леворуких школьников в учебном процессе. Обосновываются результаты эмпирического исследования развития адаптационных возможностей леворуких детей в процессе обучения.

Ключевые слова: адаптация, адаптационные возможности, индивидуальные особенности, психологические особенности, функциональная асимметрия полушарий, мануальная асимметрия, психологическое сопровождение.

Зважаючи на підвищення актуальності проблеми адаптації людини до постійних змін навколишнього середовища, дослідження адаптивності та адаптаційних можливостей людини, які, власне, і зумовлюють ефективність адаптації, визначення ефективних шляхів для їх оптимізації, особливо в процесі діяльності, можна вважати одним із найактуальніших завдань сучасної психологічної науки.

Проблема адаптації дитини до навчання в школі традиційно вважається фахівцями однією з гострих проблем навчання. Це пов'язано, з одного боку, з тим, що умови навчання в школі висувають високі вимоги до адаптаційних можливостей учнів, а з іншого – з тим, що освіта виконує винятково важливі соціальні функції.

Особливого значення набувають дослідження, обумовлені необхідністю розробки стратегії диференційованого підходу щодо розвитку дітей з урахуванням їх віку, статі, індивідуальних особливостей. Відповідно, перехід до гуманістичної парадигми в освіті обумовлює необхідність розробки та впровадження нових технологій навчання, які враховують індивідуальні особливості розвитку адаптаційних можливостей не тільки праворуких, а й ліворуких дітей.

У зв'язку з цим вивчення психологічних особливостей, що сприяють ефективній навчальній діяльності, а отже, й підвищують адаптаційні можливості ліворуких учнів початкової ланки, може стати вагомим добром у вивченні даної проблеми.

Дослідження адаптаційних можливостей як напрямок вітчизняної психолого-педагогічної науки бере свій початок у працях Л.С. Виготського, О.М. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна. Вказаний аспект опосередковано розглядався в галузі встановлення взаємозв'язку індивідуально-психологічних особливостей та функціональної асиметрії дорослих людей (С.Є. Волошенко,

В.Н. Клейн, О.Р. Лурія, В.А. Москвін, Є.Д. Хомська, А.П. Чуприков та ін.), особливостей психологічної адаптації ліворуких дітей та соціально-психологічних факторів її ефективності (М.М. Безруких, Н.Н. Брагіна, Т.А. Доброхотова, М.Г. Князева, С.Д. Максименко, А.В. Семенович, А.П. Чуприков).

Метою статті є аналіз проблеми адаптаційних можливостей ліворуких дітей та їх врахування в навчальному процесі.

Провідне значення психологічного аспекту адаптаційних можливостей, за В.І. Гарбузовим [2], полягає в тому, що рівень адаптивності підвищується чи знижується під впливом виховання, навчання, умов і способу життя, а полегшують чи утруднюють адаптацію людини в реальному житті її особистісні особливості, орієнтації, вибір, ієрархія систем цінностей, цілей і потреб, рівень вербального інтелекту й культури, емоціональної експресії та міжособистісних стосунків.

Психологічний супровід орієнтований на оптимістичну перспективу кожного учня. Така орієнтація має об'єктивні підстави: за різних варіантів розвитку природа наділила кожну дитину потенціалом можливостей, достатніх для її успішної адаптації в соціально-культурному середовищі, і зокрема – в системі шкільної освіти. Були б лише створені адекватні умови і, у разі потреби, грамотно запущені компенсаторні механізми розвитку. Розгортаючись в окресленому ключі, психологічний супровід підтримує вже проявлені здібності і стимулює ще не виявлені сили і навіть приховані здібності, надає дітям допомогу у визначенні навчальних проблем, формуванні соціально прийнятих норм поведінки, у спілкуванні з однолітками й дорослими, впливає на їхнє психологічне самопочуття і, отже, виводить дитину на оптимальний рівень розвитку.

Нами була використана адаптована корекційно-розвивальна програма щодо розвитку адаптаційних можливостей ліворуких дітей в учбовій діяльності. Після її впровадження ми мали на меті:

- виявити профіль латеральної організації моторних функцій у віці 6-7 років і 10-11 років;
- співвіднести активність рук при різних способах маніпулювання (МА) з функціональною асиметрією півкуль (ФАП) молодших школярів;
- встановити відмінності творчого і логічного мислення у школярів до і після занять за розвиваючою програмою.

Аналізуючи співвідношення показників ФАП і показників МА в 6-7 річному віці за пробою Аннет, можна припустити, що значущий зв'язок в цьому віці відсутній. Результати наших досліджень

співпадають з результатами досліджень В.Ю. Вільдавського та М.Г. Князевої в тому, що на ранніх етапах розвитку дитини її моторна активність представлена недиференційованим патерном рухів. З віком моторний контроль удосконалюється, й одним із проявів процесу дозрівання є латералізація функцій рук (див. табл. 1).

Таблиця 1

Статистично значущі відмінності показників ФАП головного мозку і показників МА

Статистично значущі відмінності по Спірмену		
ФАП	Аннет (6-7 років)	Князева – Вільдавський (10-11 років)
Л	0,15	-0,99***
Р	0,51	-0,20
П	0,32	-0,70**

Примітка: * – значущі при $p < 0,05$

** – значущі при $p < 0,01$

*** – значущі при $p < 0,001$

Л – лівопівкульні

Р – рівнопівкульні

П – правопівкульні

Аналіз співвідношення домінантної руки і особливостей функціональної організації півкуль мозку в 10-11-річному віці, дозволив виявити значущий протилежно спрямований зв'язок у ліво-і правопівкульних учнів (методика Князевої – Вільдавського) [4]. При збільшенні показників ФАП зменшуються показники мануальної асиметрії у лівопівкульних ($R_s = -0,99$; $p < 0,001$) і правопівкульних ($R_s = -0,70$; $p < 0,01$). У рівнопівкульних статистично значущих відмінностей між ФАП і МА не встановлено.

Таким чином, вікова динаміка індивідуального рівня ФАП кореляційно пов'язана з динамічними проявами рухової активності рук.

Диференційована робота психологів і педагогів з учнями на практиці є доказом правильності наукових концепцій, які стверджують можливість розвитку активності обох півкуль головного мозку, мобілізацію потенційних можливостей, розкриття внутрішніх резервів. Для цього необхідна комплексна система діагностичних методик та індивідуально-диференційованого підходу щодо психологічного супроводу дітей та навчання з врахуванням вікових індивідуальних особливостей. Усвідомлюючи свою мету, психолог і вчитель можуть модифікувати завдання, пов'язані з текстом, заняттями з підручниками та використанням роздаткових матеріалів і т.п. для того, щоб

адаптувати школярів всіх типів до навчання. Використання традиційних методів у початковій школі розвиває вміння і навички, але при цьому розвитку процесів мислення приділяється недостатньо уваги. Найважливіше завдання педагогіки – навчити дітей мисленнєвим операціям на різних рівнях узагальнення, беручи до уваги постійний психологічний супровід школярів. Для реалізації основних завдань необхідні:

- наявність науково обґрунтованих методик викладання з врахуванням ФАП, розвиваючих, з включенням психологічного компонента, програм;
- професійна підготовленість психологів, педагогів, особистісна готовність батьків щодо диференційного навчання школярів;
- врахування даних щодо індивідуального профілю асиметрії мозку, типу мануальної асиметрії, за якими можна визначити особливості перебігу цілого ряду психічних процесів;
- доступність діагностичної апаратури;
- невелика наповнюваність навчальних класів;
- психологічний супровід учнів в процесі навчальної діяльності.

Регулярні заняття за корекційно-розвивальною програмою дозволяють активізувати міжпівкульну взаємодію. Завдяки розвитку міжпівкульної системи намічається управління емоціональною поведінкою в молодшому шкільному віці. Відомо, що прискорений інтелектуальний розвиток відбувається через м'язову активність завдяки переносу форм зовнішньої предметної діяльності у внутрішній план [5, 7].

Крім того, після занять за корекційно-розвивальною програмою були виявлені статистично значущі відмінності по t-критерію Ст'юдента показників творчого і логічного мислення школярів з різним типом МА (див. табл. 2).

Таблиця 2

Статистично значущі відмінності розподілу показників методик визначення творчого і логічного мислення у школярів (10-11 років) до і після занять за корекційно-розвивальною програмою

Показник	МА	Сумарні значення		t-критерій
		до занять	після занять	
Творче мислення	Л	111,4	134,4	19,32***
	П	104,3	113,3	1,77
	А	115,4	126,4	5,41**
Логічне мислення	Л	102,5	123,7	17,38***
	П	102,6	126,8	14,64***
	А	111,1	128,9	14,8***

Примітка: * – значущі при $p < 0,05$

** – значущі при $p < 0,01$

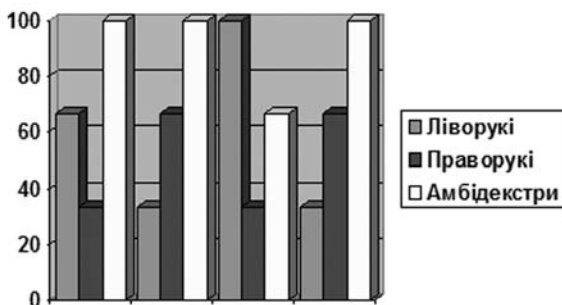
*** – значущі при $p < 0,001$

Л – ліворукі

П – праворукі

А - амбідекстри

Так, найбільш значущі відмінності показників творчого мислення (методика Торренса) відмічаються у ліворуких учнів ($t=19,32$; $p < 0,001$), за ними слідує амбідекстри ($t=5,41$; $p < 0,01$). Статистично значущих відмінностей показників творчого мислення у праворуких школярів нами не виявлено. Аналіз відмінностей показників логічного мислення (методика Гілфорда) показав найбільші статистично значущі відмінності по t-критерію Ст'юдента також у ліворуких учнів ($t=17,38$; $p < 0,001$), далі слідує амбідекстри ($t=14,80$; $p < 0,001$) і праворукі ($t=14,64$; $p < 0,001$). Кількісний розподіл зображений на рис. 1.

Отже, формування міжпівкульної взаємодії та розвиток вербальної і образної стратегії мислення після проведення корекційно-розвивальної програми в кожній групі школярів з різним типом МА проходить по-різному: найбільш інтенсивно у ліворуких дітей, потім слідує амбідекстри і праворукі учні. Можна припустити велику вірогідність розвитку міжпівкульної взаємодії в дошкільному віці.

Результати нашого дослідження підтверджують необхідність навчання, спрямованого не тільки на активацію вербального, а також і образного компоненту мислення. При репродуктивному стилі викладання виникають труднощі з творчим самовиразом дитини. Більш того, може проявлятися групова агресія стосовно тих дітей, які проявляють творчі здібності і відрізняються нестандартністю мислення.

Суспільство переоцінює роль лівої півкулі й логічного мислення в становленні розумової діяльності дитини. Шкільні методики навчання тренують і розвивають головним чином ліву півкулю, ігноруючи принаймні половину можливостей дитини. Відомо, що права півкуля пов'язана з розвитком творчого мислення й інтуїції. Основним типом мислення молодшого школяра, як ми вже зазначали, є наочно-образне, тісно пов'язане з емоційною сферою. Це передбачає участь правої півкулі в навчанні.

Оптимальні психолого-педагогічні умови для реалізації потенційних можливостей дитини, для створення ситуації успіху повинні формуватися з урахуванням мозкової організації пізнавальних процесів.

А.Л. Сиротюк підкреслює значення мотивації (настанови на діяльність) в навчальній діяльності. Зокрема, вчена зазначає, що саме вчитель формує в учнів мотив досягнення успіху. Ситуація успіху, пов'язана з мотиваційною сферою, на даному етапі визначається в основному психологічними аспектами індивідуальності дитини [7].

У корекційно-розвивальній роботі з молодшими ліворукими школярами, на нашу думку, слід враховувати, що до цього віку дитина вже набула певного досвіду використання компенсаторних способів пізнання світу. У багатьох випадках ліворукі діти досягають потрібних результатів обхідним шляхом, знаходячи найдивовижніші зовнішні та внутрішні засоби (запам'ятовування просторового образу літер через зв'язок їх із знайомими предметами, розрізнення просторових відношень “вгору – вниз” через асоціацію “сонце на небі – земля під ногами”, визначення просторових співвідношень деталей предметів або власне предметів шляхом логічних висновків тощо).

Як уже нами було відзначено, молодші ліворукі школярі мають розвинений довільний контроль над власною діяльністю, залучають різні зовнішні засоби задля опанування тими операціями, які в праворуких формуються незалежно від довільного зусилля. За висловом провідного дитячого нейропсихолога А.В. Семенович, люди з переважною активністю лівої руки, лівші, пізнаючи світ, все пропускають крізь голову [6].

Напружене навантаження на нервову систему підвищує ризик емоційних зривів, схильність ліворуких дітей до неврозподібних проявів [1,3]. Саме цей факт повинен враховуватися в процесі корекційно-розвивальної діяльності, а також в процесі психологічного супроводу навчання дітей цієї категорії.

Важливим, на нашу думку, є вдосконалення конкретних форм і методів психопрофілактики труднощів адаптації ліворуких дітей. Психологічний супровід має бути орієнтований на формування оптимістичної перспективи для кожного учня.

Список використаних джерел

1. Безруких М.М. Леворукий ребенок в школе и дома. – Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 300 с.
2. Гарбузов В.И. Практическая психотерапия. – СПб.: Сфера, 1994. – 160 с.
3. Доброхотова Т.А., Брагина Н.Н. Левши. – М.: Книга, 1994. – 232 с.
4. Князева М.Г., Безруких М.М. Методика определения леворукости у младших школьников // Начальная школа. – 1987. – №6. – С. 17-19.
5. Леутин В.П., Николаева Е.И. Функциональная асимметрия мозга: мифы и действительность. – СПб.: Речь, 2005. – 368 с.
6. Семенович А.В. Эти невероятные левши: Практическое пособие для психологов и родителей. – М.: Генезис, 2005. – 250 с.
7. Сиротюк А.Л. Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения. – М.: Сфера, 2003. – 288 с.

The article considers the problem of adaptation and adaptive capacity lefthanded students in the learning process. Substantiated the results of empirical research on the development of adaptive capacities lefthanded children in the learning process.

Key words: adaptation, adaptive features, individual features, psychological features, functional asymmetry of hemispheres, manual asymmetry, psychological support.

Отримано: 29.12.2009